

Το μάθημα της λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Ενότητα 8: Επικοινωνία και ταυτότητες σε μια πολύγλωσση οικογένεια - Ηλίας Βενέζης - Η επικοινωνιακή προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος - Οδυσσέας Ελύτης - Κοσμάς Πολίτης - Άρης Αλεξάνδρου - Δημήτρης Χατζής – Μαργαρίτα Λυμπεράκη.

Ελένη Χοντολίδου

Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Περιεχόμενα ενότητας

- Α. Κλειδιά και αντικλείδια, «Επικοινωνία και ταυτότητες σε μια πολύγλωσση οικογένεια».
- Β. Ηλίας Βενέζης, *Αιολική γη*.
- Γ. Κλειδιά και αντικλείδια, «Η επικοινωνιακή προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος».
- Δ. Οδυσσέας Ελύτης, *Το άξιον εστί*.
- Ε. Κοσμάς Πολίτης, *Ερόικα*.
- ΣΤ. Άρης Αλεξάνδρου, *Το κιβώτιο*.
- Ζ. Δημήτρης Χατζής, *Το διπλό βιβλίο*.
- Η. Μαργαρίτα Λυμπεράκη, *Τα ψάθινα καπέλα*.

***Α. Κλειδιά και αντικλείδια,
«Επικοινωνία και ταυτότητες σε μια
πολύγλωσση οικογένεια».***

Της Άννας Μανουσοπούλου

Παρουσίαση:
Αναστασία Γκριμούρα

Σκηνή 1η

- Ιανουάριος 1996: Ο Γάλλος πρόεδρος Φρανσουά Μιτεράν μόλις έχει πεθάνει από καρκίνο και ο θάνατός του γίνεται πρώτο θέμα. Ο Φίλιππος, 5,5 ετών, παρακολουθεί -χωρίς ερωτήσεις- με τους γονείς του την επικαιρότητα στη γαλλική τηλεόραση.
- Ιούνιος 1996: Ο Ανδρέας Παπανδρέου πεθαίνει κι αυτός με τη σειρά του. Ο Φίλιππος από το Βέλγιο είναι πάντα κοντά στην τηλεόραση, αλλά δεν φαίνεται να τον ενδιαφέρουν ιδιαίτερα οι ειδήσεις.
- Το βράδυ της κηδείας του παπανδρέου, ο Φίλιππος ρωτάει: «Μαμά, στα ελληνικά το 'Μιτεράν' το λέμε 'Παπανδρέου';».

Σκηνή 2η

- Η Λουίζα είναι σχεδόν 5 ετών και πηγαίνει στο βέλγικο νηπιαγωγείο. Μιλάει κυρίως γαλλικά, ελληνικά το ίδιο καλά και καταλαβαίνει λίγο τα αγγλικά. Μία μέρα βρίσκονται οικογενειακώς στο τραπέζι και μιλάνε σύμφωνα με τις συνήθειες της οικογένειας (συγχώνευση γλωσσών). Σε μία στιγμή η Λουίζα εκρήγνυται. Τους λέει ότι βαρέθηκε να ακούει όλες αυτές τις γλώσσες ταυτόχρονα κι ότι αυτή από εκείνη τη στιγμή δε θα μιλούσε παρά μόνο γαλλικά. Και προσθέτει: «Κανονίστε, λοιπόν, να μιλάτε μόνο γαλλικά από δω και στο εξής. Κι έπειτα, αν χρειάζεται μία δεύτερη γλώσσα, τότε, μπαμπά, δεν έχεις παρά να μάθεις ελληνικά, γιατί εγώ βαρέθηκα πια!»

Τι συμβαίνει στις 2 σκηνές

- Στην 1^η σκηνή βλέπουμε τον μικρό Φίλιππο, μπερδεμένο ακόμη, να φτιάχνει αντιστοιχίες και να προσπαθεί να ταυτίσει τα γεγονότα. Στην πραγματικότητα προσπαθεί να συγχωνεύσει τους κόσμους του.
- Από την άλλη, η Λουίζα, στη 2^η σκηνή, συνηθισμένη από το σχολείο σε ένα γαλλόφωνο περιβάλλον επικεντρώνεται στη γαλλική γλώσσα και ζητάει να μην την παραφορτώνουν με περισσότερες.

Ποιος μιλάει τι; (1)

- Η οικογένεια μένει στις Βρυξέλλες, στο Βέλγιο. Η μητέρα γεννήθηκε και μεγάλωσε στην Ελλάδα (ελληνόφωνη), ενώ ο πατέρας στην Αγγλία (αγγλόφωνος), μέχρι που εγκατέλειψαν και οι δύο τις χώρες τους για να δουλέψουν στην Ε.Ε., στις Βρυξέλλες (γαλλόφωνη). Τα δύο παιδιά γεννήθηκαν και μεγαλώνουν εκεί, σε ένα τρίγωνο περιβάλλον.

Ποιος μιλάει τι; (2)

- Οι γονείς προσαρμόστηκαν στις γλωσσικές συνήθειες, για τα παιδιά, όμως, τα πράγματα είναι πιο σύνθετα.
- Ο Φίλιππος έμαθε από μικρός ελληνικά, στο σχολείο όμως τα γαλλικά έγιναν η πρώτη του γλώσσα, με όρους ικανότητας. Επιπλέον, δεν είχε διάθεση να μάθει αγγλικά, μέχρι τα 9-10 που θέλησε να τα μελετήσει συστηματικά.
- Η Λουίζα ήξερε ελληνικά από μικρή, πρώτη, όμως, γλώσσα της ήταν εξαρχής τα γαλλικά, με όρους ικανότητας. Κι αυτή ήταν αρνητική με τα αγγλικά και άρχισε να τα διεκδικεί γύρω στα 8-9.

Σε ποια γλώσσα μιλάνε μεταξύ τους;

- Οι γονείς μιλάνε μεταξύ τους στα αγγλικά.
- Οι γονείς με τα παιδιά μιλάνε συνήθως γαλλικά. Ο καθένας ξεχωριστά τούς μιλά συχνά στη δική του γλώσσα, ενώ χρησιμοποιούν ανάμεικτες φράσεις από τη γλώσσα του άλλου.
- Τα παιδιά μιλάνε μεταξύ τους κυρίως γαλλικά και, πιο σπάνια, ελληνικά.

Λόγοι χρήσης μια γλώσσας (πέρα από καθαρά γλωσσική σημασία)

- Το γεγονός ότι χρησιμοποιείται μία γλώσσα κι όχι μία άλλη μπορεί να φέρει κάποιο νόημα πέρα από τη σημασία των λέξεων, π.χ. η μαμά να είναι πραγματικά θυμωμένη όταν την ακούν να τα μαλώνει στα ελληνικά.
- Εκτός από το θέμα και τους συνομιλητές παίζει ρόλο και ο χώρος στον οποίο βρίσκονται.

Οι γονείς θεωρούν ότι το ανακάτεμα των γλωσσών μπορεί να είναι εκφραστικό, ανακουφιστικό, δημιουργικό, ακόμη και διασκεδαστικό και, επομένως, εποικοδομητικό.

Στάση των γονέων σε σχέση με τις γλώσσες

- Η μητέρα φαίνεται πως προσπάθησε να μάθει στα παιδιά τα ελληνικά, διότι το θεωρούσε απαραίτητο για να εναρμονιστούν με την καταγωγή της.
- Ο πατέρας εκδήλωσε λιγότερο ενδιαφέρον ως προς τη στιγμή και τον τρόπο με τον οποίο θα μάθαιναν αγγλικά. Αυτό συνέβη, ίσως, διότι ήταν εξαρχής βέβαιος ότι τα παιδιά θα μάθαιναν τα αγγλικά αργά ή γρήγορα, δεδομένης της διάδοσης της γλώσσας του σε παγκόσμιο επίπεδο.

Τα εκτός των γλωσσών πολιτιστικά σημεία αναφοράς

- Η οικογένεια υιοθέτησε ποικίλες συνήθειες και επέλεξε ένα άνοιγμα προς καθεμία από τις κουλτούρες που είχε διαθέσιμες, χωρίς όμως αυτές οι αναφορές να σημαίνουν το ίδιο για τον καθένα τους. Κάθε γονέας προσπάθησε με τον τρόπο του να προσδιορίσει το πολιτιστικό του υπόβαθρο και να το μεταφέρει στα δύο παιδιά.

Αυτοπροσδιορισμός

- Για τους γονείς η συμμετοχή στην εθνική πολιτιστική τους ταυτότητα είναι πρωταρχικής σημασίας, αλλά έκαναν και οι δύο τη συνειδητή επιλογή της αποδοχής του άλλου με τις χαρακτηριστικές συνήθειες της κουλτούρας τους.
- Τα παιδιά καλούνται να βρουν το δικό τους δρόμο ανάμεσα σε όλες αυτές τις συνδέσεις και κληρονομίες που έχουν στη διάθεσή τους, να κάνουν ενδεχομένως κάποιες επιλογές και να οικοδομήσουν σταδιακά μία δική τους σύνθετη ταυτότητα.

Επίδραση στις σχολικές επιλογές (1)

Δύο επιλογές σχολείου για το πρώτο παιδί:

- Γαλλόφωνο βέλγικο σχολείο.
- Ευρωπαϊκό σχολείο των Βρυξελλών.

Τελική προτίμηση των γονέων το βέλγικο σχολείο για τρεις λόγους:

- Θεώρησαν ότι η φοίτηση εκεί έδινε στα παιδιά καλύτερη πρόσβαση στη χώρα.
- Ανοιχτό κοινωνικά σχολείο σε σχέση με το ευρωπαϊκό.
- Φόβος διαχωρισμού στο ευρωπαϊκό σχολείο λόγω εθνικότητας.

Επίδραση στις σχολικές επιλογές (2)

- Τελικά, ο Φίλιππος εγκλιματίστηκε επαρκώς στο βέλγικο εκπαιδευτικό σύστημα. Στο γυμνάσιο, όμως, ζήτησε –όπως κι έγινε- να τον μεταφέρουν στο Ευρωπαϊκό Σχολείο «για να είναι όλοι σαν εκείνον», όπως ανέφερε ο ίδιος.
- Τι σημαίνει αυτό; Η πολλαπλότητα τρομάζει τους γονείς αλλά όχι το παιδί που γεννήθηκε με αυτήν. Στο Ευρωπαϊκό Σχολείο, λοιπόν, ο Φίλιππος δέχτηκε τη διαφορετικότητα σαν κάτι το φυσικό.

Συμπεράσματα

- Από αυτήν την περίπτωση βλέπουμε ότι, κυρίως σε ό,τι αφορά τα παιδιά, τόσο οι στάσεις έναντι των γλωσσών όσο και το αίσθημα του ανήκειν σε μία πολιτιστική κοινότητα και η ταυτότητα δεν είναι αμετάβλητα. Αλλάζουν όσο τα παιδιά μεγαλώνουν και διαμορφώνουν θέσεις ανάλογα με την ηλικία τους.
- Κάθε παιδί αναπτύσσει τη δική του προσωπική στάση και στρατηγική απέναντι στην πολλαπλότητα.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Β. Ηλίας Βενέζης

Αιολική γη

Παρουσίαση:
Αναστασία Γκριμούρα

Λίγα λόγια για τον Ηλία Βενέζη

- Γεννήθηκε το 1904 στο Αιβαλί της Μικράς Ασίας και πέθανε το 1973 στην Αθήνα.
- Το βιβλίο *Νούμερο 31328*, που εκδίδεται το 1931 στη Μυτιλήνη, τον καθιερώνει ως συγγραφέα.
- Το 1932 εγκαθίσταται στην Αθήνα και διορίζεται υπάλληλος στην Τράπεζα της Ελλάδος.
- Θεωρείται μέλος της Γενιάς του '30.
- Σημαντικά έργα του: *Γαλήνη*, *Νούμερο 31328*, *Ο θάνατος*, *Αιολική γη*.
- Μετά τον πόλεμο τα βιβλία του μεταφράζονται σε πολλές γλώσσες και είναι τα πρώτα που φέρνουν την, άγνωστη ως τότε, ελληνική λογοτεχνία στον έξω κόσμο.

Θεματικές στο έργο *Αιολική Γη*

Τρία βασικά μέρη: 1) Ο κόσμος, 2) Συμφωνία της αυγής, 3) Οι άνθρωποι.

Το μυθιστόρημα πραγματεύεται την ευτυχισμένη ζωή που είχαν οι κάτοικοι της Μικράς Ασίας, πριν την μικρασιατική καταστροφή, μέσα από τα μάτια του μικρού Πέτρου, που παραθέριζε τα καλοκαίρια στο υποστατικό του παππού του. Μέσω της καταλυτικής περιγραφής του Βενέζη, ανακαλύπτουμε τις περιπέτειες των παιδιών στα άγνωστα σε εμάς τοπία, τις σκέψεις, και τις αντιλήψεις τους.

Ο κόσμος

Το πρώτο μέρος εντάσσει τον αναγνώστη στο κλίμα της Μικράς Ασίας και στον τρόπο ζωής εκεί. Ξεκινά με μια αναφορά στα Κιμεντένια βουνά και τη σχέση τους με τους βασικούς ήρωες και συνεχίζει αναλύοντας άλλα κεντρικά θέματα και πρόσωπα του μυθιστορήματος.

Συμφωνία της αυγής

Στο σημείο αυτό δίνεται έμφαση στις επικρατούσες αντιλήψεις, τις σκέψεις και τις συμπεριφορές των κατοίκων της Μικράς Ασίας, ιδίως όταν επρόκειτο για ανθρώπους από άλλες χώρες. Τα στοιχεία που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, όπως τα ξωτικά ή τα αντικείμενα που κινούνται και μιλούν σα ζωντανά, εξάπτουν το ενδιαφέρον για το άγνωστο σε μας παρελθόν.

Οι άνθρωποι

Το τελευταίο μέρος αφορά πλέον τον εκπατρισμό της οικογένειας του μικρού Πέτρου, όπως και των υπόλοιπων Ελλήνων απ' την Μικρά Ασία. Ο Ηλίας Βενέζης αφηγείται τα έντονα συναισθήματα των ηρώων του κάτω από την απειλή των Τούρκων, ιδίως τον πόνο και την αγάπη για τους ανθρώπους αλλά και τον τόπο τους.

**Γ. Κλειδιά και αντικλείδια, «Η
επικοινωνιακή προσέγγιση του
γλωσσικού μαθήματος».
Των
Άννα Ιορδανίδου, Μαρία Σφυρόερα**

Παρουσίαση:
Ευριδίκη Βουτσιλά

Θεωρητικό Πλαίσιο

- Τα «Κλειδιά και αντικλείδια» συνιστούν εργαλεία μιας διεπιστημονικής ανάγνωσης της σχολικής πραγματικότητας.
- Αντικείμενο: προβληματική κατάσταση στην εκπαιδευτική πράξη, που διατυπώνεται με τη μορφή ερωτήματος.
- Δομή: 1) Προβληματική σκηνή στο σχολικό πλαίσιο, 2) Ανάλυση της κατάστασης, 3) Διεπιστημονική προσέγγιση.
- Συγγραφείς: εκπαιδευτικοί και πανεπιστημιακοί διαφόρων ειδικοτήτων.
- Θεματικές ενότητες: 1) Διδακτική μεθοδολογία, 2) Κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης, 3) Ζητήματα ταυτότητας και ετερότητας.

Παρουσίαση θεωρητικού κειμένου

Το κείμενο έχει ως αντικείμενο την επικοινωνιακή πρακτική του γλωσσικού μαθήματος και ανήκει στην ενότητα «Διδακτική Μεθοδολογία».

Περιγραφή προβληματικών καταστάσεων:

- 1) Διδασκαλία της Γραμματικής: μηχανική αντιγραφή και επανάληψη ρημάτων β' συζυγίας και αδυναμία εφαρμογής της κλίσης τους μέσα σε προτάσεις.
- 2) Το κείμενο και οι λέξεις: ανάγνωση μικρών αγγελιών με παράλληλη σημείωση και αναγνώριση άγνωστων λέξεων. Διαπίστωση του ανιαρού χαρακτήρα της διαδικασίας από τον εκπαιδευτικό.
- 3) Τα όρια της επικοινωνίας: παρουσίαση και επεξεργασία τηλεκαρτών στην ολομέλεια της τάξης και δραματοποίηση της τηλεφωνικής επικοινωνίας σε δυάδες. Προβληματισμός του εκπαιδευτικού για τις περιορισμένες δυνατότητες της πρακτικής αυτής.

Ανάλυση θεωρητικού κειμένου

Ομοιότητες εκπαιδευτικών καταστάσεων:

- 1) Πραγμάτευση προφορικής και γραπτής γλώσσας.
- 2) Διεξαγωγή τους σε τάξεις παιδιών για τα οποία τα ελληνικά δεν είναι η μητρική γλώσσα.
- 3) Απουσία ενδιαφέροντος από τους εμπλεκόμενους.
- 4) Αδυναμία επίτευξης των στόχων του εκπαιδευτικού.
- 5) Απουσία επικοινωνιακής προσέγγισης της γλώσσας.

Διαφορά εκπαιδευτικών καταστάσεων:

- 1) Ύπαρξη καινοτόμου και αυθεντικού ή μη εκπαιδευτικού πλαισίου και αντίστοιχου υλικού.

Επισήμανση προβλημάτων στις σκηνές

1^η σκηνή: έμφαση στα μορφολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων και όχι στην πλαισιωμένη μάθηση. Εκμάθηση της κλίσης μέσω της μίμησης και της επανάληψης.

2^η σκηνή: ασάφεια εκπαιδευτικών στόχων. Ανάλυση αποσπασματικών λέξεων και εκφράσεων, ξεκομμένων από το κείμενο που ανήκουν. Προσέγγιση λειτουργικών- αυθεντικών κειμένων με έναν τυποποιημένο, μηχανιστικό και ανιαρό τρόπο.

3^η σκηνή: Αμφιταλάντευση ανάμεσα σε μια νέα αντίληψη και σε μια παραδοσιακή πρακτική. Ενθάρρυνση χρήσης τυποποιημένων εκφράσεων και αποκοπή του αρχικά αυθόρμητου λόγου ενός παιδιού. Επικοινωνιακή αποπλαισίωση τηλεφωνικών επικοινωνιών.

Δομική προσέγγιση

Χαρακτηριστικά (παραδοσιακής) δομικής προσέγγισης:

- Έμφαση στο γλωσσικό σύστημα από το οποίο επιλέγονται οι λέξεις και οι τύποι που αποτελούν τη διδακτέα ύλη'.
- Χρήση κατασκευασμένων ή διασκευασμένων κειμένων.
- Στόχος η απόκτηση γλωσσικών αυτοματισμών.
- Κλειστός και καθοδηγούμενος τύπος ασκήσεων.
- Ελάχιστα περιθώρια δημιουργικών δραστηριοτήτων.
- Ρόλος εκπαιδευτικού: μετάδοση γνώσεων.

Αιτίες ανεπάρκειας της δομικής προσέγγισης:

- Αδυναμία εξασφάλισης της σωστής και κατάλληλης χρήσης της γλώσσας σε ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις.
- Αδυναμία νοηματοδότησης του κειμένου.
- Απουσία επικοινωνιακού πλαισίου και δυναμικού αυθεντικού κινήτρου.

Διεπιστημονική προσέγγιση

Χαρακτηριστικά (νέας) επικοινωνιακής προσέγγισης:

- Συνδυασμός γλωσσικής και επικοινωνιακής ικανότητας.
- Κατάλληλη χρήση του λόγου ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση.
- Χρήση αυθεντικών κειμένων και σύνδεσή τους με την περίσταση στην οποία λειτουργούν.
- Αντικατάσταση παραδοσιακού σχολικού εγχειριδίου από ευέλικτο διδακτικό υλικό.
- Εφαρμογή δημιουργικών δραστηριοτήτων (μίμηση επικοινωνιακής περιστασης, παιχνίδια ρόλων, γλωσσικά παιχνίδια).
- Ρόλος εκπαιδευτικού: σχεδίαση-συντονισμός ανοιχτών μαθητοκεντρικών προγραμμάτων.
- Επαναπροσδιορισμός αξιολόγησης ως διαδικασίας συνεχούς αυτοδιόρθωσης και ετεροδιόρθωσης.

Εφαρμογή επικοινωνιακής προσέγγισης

- 1) Διαμόρφωση πλαισίου και πραγματικών συνθηκών επικοινωνίας. Μετατροπή επικοινωνιακών συνθηκών σε συνθήκες επίλυσης προβλήματος.
- 2) Βιωματική και διαθεματική προσέγγιση της γλώσσας.
- 3) Ενίσχυση κάθε μορφής αυθόρμητης επικοινωνίας και αποδοχή του «λάθους» ως αναπόσπαστου μέρους της μαθησιακής διαδικασίας.
- 4) Διαμόρφωση κλίματος αμοιβαίας αποδοχής.
- 5) Μετατροπή του εκπαιδευτικού σε συμμετόχο, εμπυχωτή και διαμεσολαβητή της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Διαπιστώσεις

Προϋποθέσεις επικοινωνιακής προσέγγισης:

- 1) Μετατροπή γλώσσας σε μαθησιακό και επικοινωνιακό εργαλείο.
- 2) Διαμόρφωση ή αξιοποίηση επικοινωνιακών περιστάσεων.
- 3) Ύπαρξη ουσιαστικών επικοινωνιακών στόχων σε όλες τις δραστηριότητες.
- 4) Ενθάρρυνση των επικοινωνιακών τρόπων, των αυθόρμητων αντιδράσεων, της ίδιας της ταυτότητας των μαθητών.
- 5) Αποδοχή λαθών.

Συζήτηση

- Επαγωγική προσέγγιση της επικοινωνιακής πρακτικής.
- Διεπιστημονική προσέγγιση του προβλήματος από τη σκοπιά της κειμενογλωσσολογίας και της παιδαγωγικής επιστήμης.
- Ολοκληρωμένη και σφαιρική ανάπτυξη του προβλήματος.
- Αποφυγή παροχής σχηματοποιημένων λύσεων που λειτουργούν ως πανάκεια.
- Προβολή εναλλακτικής οπτικής με τη μορφή ερωτήσεων.
- ΚΛΕΙΔΙ: Επικοινωνιακή προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος.
- ΑΝΤΙΚΛΕΙΔΙ: Ανάθεση κατασκευής του στον αναγνώστη εκπαιδευτικό για την επίλυση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών ζητημάτων παρόμοιου περιεχομένου.

Δ. Οδυσσέας Ελύτης

Το άξιον εστί

Παρουσίαση:
Ευρυδίκη Βουτσιλά

Οδυσσέας Ελύτης (1911-1996)

- Φιλολογικό ψευδώνυμο του Οδυσσέα Αλεπουδέλη.
- Γεννήθηκε στις 2 Νοεμβρίου του 1911 στο Ηράκλειο της Κρήτης.
- Φοίτησε στη Νομική σχολή της Αθήνας.
- Με την έναρξη του πολέμου κατατάχθηκε ως ανθυπολοχαγός στη διοίκηση του Στρατηγείου Α' Σώματος Στρατού και κατόπιν μετατέθηκε στη ζώνη πυρός.
- Ταξίδεψε στην Ευρώπη και συνδέθηκε με σημαντικούς Έλληνες και ξένους λογοτέχνες , ζωγράφους και φιλοσόφους.
- Αποτέλεσε έναν από τους τελευταίους εκπροσώπους της λογοτεχνικής γενιάς του '30.
- Συνδέθηκε με το κίνημα του Υπερρεαλισμού και το αναμόρφωσε σύμφωνα με το λυρικό στοιχείο και την ελληνική λαϊκή παράδοση.
- 1960: Α' Κρατικό Βραβείο ποίησης για *Το Άξιον εστί*.
- 1978: αναγόρευση σε επίτιμο διδάκτορα της Φιλοσοφικής σχολής του ΑΠΘ.
- 1979: βραβείο Νόμπελ της λογοτεχνίας.
- Πέθανε στις 18 Μαρτίου του 1996 στην Αθήνα.

Το άξιον εστί

Χρόνος σύνθεσης: δυσδιάκριτος. Δημοσίευση το 1959.

Μελοποίηση: Μίκης Θεοδωράκης. Παρουσίαση του έργου ως λαϊκού ορατορίου το 1964.

Πηγές: Παλαιά και Καινή Διαθήκη, Εκκλησιαστική Υμνογραφία, Δημοτικό τραγούδι, Ερωτόκριτος, Κάλβος, Σολωμός, Παπαδιαμάντης, Μακρυγιάννης, αρχαία κείμενα.

Γλώσσα: αδιαίρετη ελληνική από τον Όμηρο μέχρι σήμερα.

Μορφή: διάρθρωση Θείας Λειτουργίας.

Θέμα:

- 1) Γέννηση του ανθρώπου και του κόσμου που θα πλάσει τον ποιητή.
- 2) Εξομολόγηση προσωπικών παθών του ποιητή, αφήγηση συγκεκριμένων ιστορικών γεγονότων (Πόλεμος στην Αλβανία, Νίκη, Κατοχή, Απελευθέρωση) και έκφραση αφηρημένων ιδεών.
- 3) Δοξασία του μικρού κόσμου.

Δομή

Α' Η Γένεσις (7 Ύμνοι).

Β' Τα Πάθη.

Επικό μέρος (6 Αναγνώσματα).

Λυρικό μέρος (18 Ψαλμοί, 12 Άσματα).

Γ' Το Δοξαστικόν.

Η Γένεσις

Θεματικοί άξονες των ύμνων:

- 1) Γέννηση και ταύτιση του ποιητικού υποκειμένου με τον ήλιο.
- 2) Δημιουργία της γης.
- 3) Δημιουργία της θάλασσας και των νησιών.
- 4) Δημιουργία των μικρών πλασμάτων της ζωής.
- 5) Δημιουργία των κοριτσιών και του έρωτα.
- 6) Ασκητική της ψυχής και του σώματος.
- 7) Δημιουργία της ανάγκης ως χρέους έναντι των άλλων.

Η γένεσις- 3ος ύμνος

Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα

Και είδα και θαύμασα

Και στη μέση της έσπειρε κόσμους μικρούς κατ' εικόνα
και ομοίωσή μου:

Ίπποι πέτρινοι με τη χαίτη ορθή

και γαλήνιοι αμφορείς

και λοξές δελφινιών ράχες

η Ίος η Σίκινος η Σέριφος η Μήλος

«Κάθε λέξη κι από 'να χελιδόνι

για να σου φέρνει την άνοιξη μέσα στο θέρος» είπε

Τα πάθη - Ανάγνωσμα 3^ο - Η μεγάλη έξοδος (1)

ΤΙΣ ΗΜΕΡΕΣ εκείνες έκαναν σύναξη μυστική τα παιδιά και λάβανε την απόφαση, επειδή τα κακά μαντάτα πλήθαιναν στην πρωτεύουσα, να βγουν έξω σε δρόμους και σε πλατείες με το μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια παλάμη τόπο κάτω από τ' ανοιχτό πουκάμισο, με τις μαύρες τρίχες και το σταυρουδάκι του ήλιου. Όπου είχε κράτος κι εξουσία η Άνοιξη.

Και επειδή σίμωνε η μέρα που το Γένος είχε συνήθιο να γιορτάζει τον άλλο Σηκωμό, τη μέρα πάλι εκείνη ορίσανε για την Έξοδο. Και νωρίς εβγήκανε καταμπροστά στον ήλιο, με πάνου ως κάτω απλωμένη την αφοβιά σα σημαία, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες. Και ακολουθούσανε άντρες πολλοί, και γυναίκες, και λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια. Όπου έβλεπες άξαφνα στην όψη τους τόσες χαρακιές, που 'λεγες είχανε περάσει μέρες πολλές μέσα σε λίγη ώρα.

Τα πάθη - Ανάγνωσμα 3^ο - Η μεγάλη έξοδος (2)

Τέτοιας λογής αποκοτιές, ωστόσο, μαθαίνοντες οι Άλλοι, σφόδρα ταράχτηκαν. Και φορές τρεις με το μάτι αναμετρώντας το έχει τους, λάβανε την απόφαση να βγουν έξω σε δρόμους και σε πλατείες, με το μόνο πράγμα που τους είχε απομείνει: μια πήχη φωτιά κάτω απ' τα σίδερα, με τις μαύρες κάνες και τα δόντια του ήλιου. Όπου μήτε κλώνος μήτε ανθός, δάκρυο ποτέ δεν έβγαλαν. Και χτυπούσανε όπου να 'ναι, σφαλώντας τα βλέφαρα με απόγνωση. Και η Άνοιξη ολοένα τους κυρίευε. Σα να μην ήτανε άλλος δρόμος πάνω σ' ολάκερη τη γη, για να περάσει η Άνοιξη παρά μονάχα αυτός, και να τον είχαν πάρει αμίλητοι, κοιτάζοντας πολύ μακριά, πέρα απ' την άκρη της απελπισιάς, τη Γαλήνη που έμελλαν να γίνουν, οι νέοι με τα πρησμένα πόδια που τους έλεγαν αλήτες, και οι άντρες, και οι γυναίκες, και οι λαβωμένοι με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια.

Και περάσανε μέρες πολλές μέσα σε λίγην ώρα. Και θερίσανε πλήθος τα θηρία, και άλλους εμάζωξαν. Και την άλλη μέρα εστήσανε στον τοίχο τριάντα.

Το δοξαστικόν (1)

ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ το ξύλινο τραπέζι
το κρασί το ξανθό με την κηλίδα του ήλιου
του νερού τα παιχνίδια στο ταβάνι
στη γωνιά το φυλλόδεντρο που εφημερεύει

Οι λιθιές και τα κύματα χέρι με χέρι
μια πατούσα που σύναξε σοφία στην άμμο
ένας τζίτζικας που έπεισε χιλιάδες άλλους
η συνείδηση πάμφωτη σαν καλοκαίρι

Το δοξαστικόν (2)

ΤΑ ΝΗΣΙΑ με το μίνιο και με το φούμο
τα νησιά με το σπόνδυλο κάποιανου Δία
τα νησιά με τους έρημους ταρσανάδες
τα νησιά με τα πόσιμα γαλάζια ηφαίστεια

Στο μελτέμι τα ορτσάροντας με κόντρα-φλόκο
Στο γαρμπή τ' αρμενίζοντας πόντζα-λαμπάντα
έως όλο το μάκρος τους τ' αφρισμένα
με λιτρίδια μαβιά και με ηλιοτρόπια

Η Σίφνος, η Αμοργός, η Αλόνησος
η Θάσος, η Ιθάκη, η Σαντορίνη
η Κως, η Ίος, η Σίκινος

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Ε. Κοσμάς Πολίτης

Ερόικα

Παρουσίαση:
Ελευθερία Κασικτού

Κοσμάς Πολίτης

Ερόικα

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

ΣΤ. Άρης Αλεξάνδρου

Το κιβώτιο

Παρουσίαση: Αργυρώ Μαγιώνα

Βιογραφικά στοιχεία

Ο Άρης Αλεξάνδρου δέχτηκε χτυπήματα (κυριολεκτικά και μεταφορικά) από παντού, επειδή δεν δίστασε να κρατήσει τη σκέψη του ελεύθερη και να μην την υποτάξει σε κανένα καλούπι. Γεννήθηκε το 1922 στο Λένινγκραντ και το 1928 ήρθε στη Θεσσαλονίκη με τους γονείς του, απ' όπου μετακόμισε σύντομα (το 1930) στην Αθήνα. Το 1941, με την είσοδο των Γερμανών στην Ελλάδα, προσχωρεί στην κομμουνιστική νεολαία για λιγότερο από έναν χρόνο, οπότε και παραιτείται. Έχοντας ωστόσο στιγματιστεί, το 1943 στέλνεται στην Ελ Ντάμπα απ' όπου απολύεται τον Απρίλη του '45. Μόλις τρία χρόνια αργότερα, το 1948, συλλαμβάνεται κι εξορίζεται διαδοχικά στο Μούδρο, στη Μακρόνησο και στον Άγιο Ευστράτιο, απ' όπου απολύεται το 1951. Η περιπέτεια του ωστόσο δεν έχει ακόμη τελειώσει, καθώς αμέσως μετά, το 1952 παραπέμπεται σε δίκη ως ανυπότακτος και καταδικάζεται σε φυλάκιση ως και το 1958. Όταν έγινε το '67 η δικτατορία, ο Άρης Αλεξάνδρου έχοντας περάσει πάνω από δέκα χρόνια διωκόμενος και φυλακισμένος σπεύδει να αποδράσει στο Παρίσι με τη γυναίκα του, Καίτη Δρόσου. Εκεί άφησε και την τελευταία του πνοή στα 56 μόλις χρόνια ζωής, από αλλεπάλληλα εμφράγματα. Δεν γνωρίζουμε με σιγουριά ότι τα χρόνια δίωξης έκαμψαν το ηθικό του, πάντως σίγουρα κατέστρεψαν ανεπανόρθωτα την υγεία του.

Το κιβώτιο

Το κιβώτιο, θα 'λεγε κανείς, είναι το έργο της ζωής του. Ξεκίνησε να το γράφει το 1966 στην Αθήνα και το ολοκλήρωσε στο Παρίσι το 1972. Ορίζεται ως ένας εσωτερικός μονόλογος ενός πολιτευόμενου αλλά όχι κομματοποιημένου ανθρώπου που συνειδητοποιεί, με μία απόλυτη διαύγεια, τη χειραγώγηση του.

Πλοκή (1)

Βρισκόμαστε σε ένα κελί, στο 1949. Ο ήρωας, που είναι φυλακισμένος, γράφει την απολογία του με μορφή επιστολών. Ο αποδέκτης των επιστολών είναι ένας απρόσωπος διοικητής. Αιτία της φυλάκισής του; Δεν γνωρίζουμε. Φαινομενικά, ούτε και ο ίδιος τη γνωρίζει. Έτσι, αρχίζει να απολογείται στα τυφλά, μη γνωρίζοντας σε ποιον και γιατί. Οι πρώτες σελίδες ουσιαστικά αποτελούν μια αναφορά για την έκβαση μιας αποστολής, σε περίοδο εμφυλίου πολέμου, στην οποία συμμετείχε και ο ήρωας, για τη μεταφορά του κιβωτίου Χ στην πόλη Ν. Κανείς δεν γνωρίζει τι περιέχει το κιβώτιο ή γιατί είναι τόσο σημαντική η μεταφορά του. Αλλά εικάζεται από όλους ότι για να δίνεται τόση προσοχή από τους ανωτέρους, ίσως το περιεχόμενο του κιβωτίου να μπορούσε να κρίνει ακόμη και την έκβαση του πολέμου. Με αυτό το βαρύ φορτίο είχαν ξεκινήσει 44 άνδρες την πορεία της αυτοκτονίας τους.

Πλοκή (2)

Μέχρι το τέλος της στριφογυριστής αυτής και απολύτως παράλογα σχεδιασμένης πορείας τα 43 από τα 44 μέλη της συνοδευτικής ομάδας είχαν σκοτωθεί, εκτελεστεί ή «κυανιστεί». Μοναδικός επιζών ο αφηγητής, ο οποίος, μόλις φτάνει στην πόλη Ν. ώστε να παραδώσει το περίφημο κιβώτιο, συλλαμβάνεται.

Μετά τη σύλληψή του αρχίζει ο πρώτος κύκλος των απολογιών-καταθέσεων που ακολουθούν. Μετά την πρώτη αυτή τυπική, εντελώς γραφειοκρατική, καταγραφή της επιχείρησης για τη μεταφορά του βιβλίου, ο φυλακισμένος περιμένει μια απάντηση. Μια αντίδραση. Κι όμως, ούτε που του δίνουν σημασία, πέρα από τη καθημερινή διανομή γραφικής ύλης. Συμπεραίνει, λοιπόν, ο κρατούμενος ότι μάλλον πρέπει να συνεχίσει να γράφει.

Πλοκή (3)

Και ξαναπεριγράφει την πορεία, κάθε φορά υπό διαφορετικό πρίσμα. Δίνει περισσότερες λεπτομέρειες, αλλάζει σε κάποια σημεία την προηγούμενη κατάθεση του, αρχίζει να δίνει κάποια προσωπικά στοιχεία για τα άτομα που συμμετείχαν. Αρχίζει να παρακαλάει για κάποια επικοινωνία. Έστω κι ανάκριση.

Ξεκινά έτσι και ένα τελευταίο κύκλο απολογίας, όπου πλέον ο αφηγητής γράφει απευθυνόμενος κυρίως στον εαυτό του, σε μια συνειρμική γραφή που σχηματίζει έναν εσωτερικό μονόλογο. Αναιρείται στο σύνολο σχεδόν η πρώτη του κατάθεση, καθώς αποδεικνύεται ότι γνωρίζει ποιος τον έχει αιχμαλωτίσει και εικάζει με μεγάλη διορατικότητα και το γιατί. Αποδεικνύεται μάλιστα, εν τέλει, ότι γνώριζε από την αρχή ποιος ήταν ο σκοπός της μεταφοράς του κιβωτίου.

Σχόλιο (1)

Ένα έξυπνο τέχνασμα του Αλεξάνδρου είναι να χειριστεί τη ψυχική διάθεση του αναγνώστη και να την κατευθύνει έτσι, ώστε να έχει και ο ίδιος ένα αίσθημα κόπωσης και παραίτησης στο τέλος του βιβλίου. Ένα τρανταχτό παράδειγμα αυτής της χειραγώγησης αποτελούν οι τελευταίες σελίδες, όπου η αφήγηση μετατράπηκε σε μια εξομολογητική, απελπισμένη ανάσα. Ούτε μία τελεία σε τόσες σελίδες.

Σχόλιο (2)

Ο αναγνώστης αντιλαμβάνεται τη θέση ενός στρατευμένου ανθρώπου σε έναν εμφύλιο πόλεμο. Την απόγνωσή του, την επιφανειακή αυτονομία του (=απόλυτος έλεγχός του) και την αποξένωσή του από τους συνανθρώπους του.

Η απόλυτη θεωρία του άσπρου-μαύρου, καλού-κακού δεν υπάρχει, απλούστατα επειδή τίποτε δεν είναι απόλυτο. Αυτή η υποκειμενική θεώρηση, που μοιάζει με βιογραφική μαρτυρία ενός αεί διωκόμενου ανθρώπου, είναι εκτιμητέα στο συγκεκριμένο βιβλίο.

Ζ. Δημήτρης Χατζής

Το διπλό βιβλίο

Παρουσίαση:
Νικολός Σιντελασβίλι

Βιογραφικά στοιχεία

Γεννήθηκε στα Γιάννενα το 1913 και πέθανε στην Αθήνα το 1981. Σπούδασε νομικά. Το 1932 γνωρίζει τον μαρξισμό και προσχωρεί στο Κομμουνιστικό Κόμμα. Το 1936 βασανίζεται και εξορίζεται στη Φολέγανδρο. Κατά τη διάρκεια της Αντίστασης εντάσσεται στο ΕΑΜ. Ύστερα καταφεύγει στη Ρουμανία και Ουγγαρία όπου θα ζήσει για 25 χρόνια. Με την πτώση της δικτατορίας το 1974 γυρνά στην Ελλάδα και εκδίδει το διπλό βιβλίο.

Δομή

Το βιβλίο αποτελείται από 9 κεφάλαια, καθένα από τα οποία μπορεί να διαβαστεί και ανεξάρτητα από τα άλλα. Παρόλ' αυτά η συνεκτικότητα πραγματοποιείται με τη σταθερή παρουσία του συγγραφέα σε όλο το έργο. Τα κεφάλαια μπορούν να ομαδοποιηθούν σε 2 κατηγορίες: στο «γερμανικό» βιβλίο και στο «ελληνικό» βιβλίο. Το πρώτο αποτυπώνει τη σύγχρονη ζωή με κέντρο τη Στουτγάρδη. Το δεύτερο είναι το βιβλίο του παρελθόντος με σημείο αναφοράς τη Σούρπη του Βόλου. Το τελευταίο κεφάλαιο ανήκει και στις δύο κατηγορίες.

Ιστορικότητα-Ιστορικό Υπόβαθρο

Παρόν: στην αρχή του βιβλίου μεταφερόμαστε στη Γερμανία τη δεκαετία του '70. Η Γερμανία ανθεί οικονομικά, όμως απουσιάζει η ανθρώπινη επικοινωνία.

Παρελθόν: ελληνοϊταλικός πόλεμος του 1940 και εποχή Αντίστασης 1941-1944. Ακολουθεί ο Εμφύλιος και η Χούντα του 1967.

Υπόθεση (1)

Βασικός ήρωας ο Κώστας που εργάζεται στη Γερμανία σε ένα εργοστάσιο (ΑΟΥΤΕΛ) αφότου μετανάστευσε εκεί μετά τη δικτατορία. Ο Κώστας αφηγείται στον συγγραφέα (είναι και αυτός ήρωας) το μηχανοποιημένο τρόπο ζωής της Γερμανίας. Έπειτα κάνει αναδρομή στα περασμένα και δύσκολα χρόνια του σε ένα ξυλάδικο του Βόλου. Συγκεκριμένα, αναφέρεται στον πατέρα του, την αδερφή του Αναστασία και στο λόγο που αφήνει την Ελλάδα. Στη συνέχεια, επανέρχεται με το νου του στη Γερμανία που τη χαρακτηρίζει η μοναξιά έστω κι αν περιβάλλεται από ανθρώπους (στο σπίτι του, στο εργοστάσιο, στο καφενείο). Δηλαδή συνέχεια γίνονται αναδρομές και επαναφορές. Ύστερα από ένα σημείο, την αφήγηση αναλαμβάνει ο συγγραφέας ο οποίος κάνει αρχή από την εποχή της γερμανικής κατοχής στη Σούρπη. Την αφορμή έδωσε μια κουβέντα στο καφενείο που πλήγωσε τον Κώστα γιατί θυμήθηκε τον φτωχό πατέρα του, μέλος της αντίστασης.

Υπόθεση (2)

Ο συγγραφέας κάνει λόγο για τη σύλληψη και την αποφυλάκιση του πατέρα με τη διαμεσολάβηση ταπεινωτικών γεγονότων. Και πάλι στο προσκήνιο έρχεται ο Κώστας (που αναλαμβάνει τα ηνία της αφήγησης) και που επιτέλους ερωτεύεται αλλά όχι για πολύ και επίσης χάνει και τον φίλο του, Σκουρογιάννη, ο οποίος δεν αντέχει και επιστρέφει στην Ελλάδα. Στο εργοστάσιο του ένας νέος εργάτης κάνει εσκεμμένα λάθη για να προσληφθούν κι άλλοι εργάτες και με τη βοήθεια του Κώστα το πετυχαίνουν. Εδώ ο συγγραφέας μας δείχνει τη πίστη του στη δύναμη του συνδικαλισμού. Το 1974 η κατάσταση παντού έχει αλλάξει καθώς στην Ελλάδα η χούντα έχει πέσει, ενώ στη Γερμανία το εργοστάσιο κλείνει κι ο ήρωας δείχνει ανήσυχος απέναντι στην ιδέα της επιστροφής στη πατρίδα. Στο τέλος συναντώνται οι 2 αφηγητές κι ο συγγραφέας αποσύρεται, ενώ ο Κώστας αναλαμβάνει τη συγγραφή ενός δεύτερου βιβλίου με νέο ελπιδοφόρο μήνυμα για την Ελλάδα κι όλη την οικουμένη.

Διπλή αφήγηση

Η διπλότητα του βιβλίου υποδηλώνεται και με τη διπλή αφήγηση. Ο Κώστας κι ο συγγραφέας παίρνουν διαρκώς τη σκυτάλη της αφήγησης εναλλάξ με τη διπλή ιδιότητα του πρωταγωνιστή και του αφηγητή.

Βασικοί ήρωες

Ουσιαστικά είναι οι παρακάτω δύο:

- Συγγραφέας: αν και πρωταγωνιστής, δεν παρεμβαίνει, αφήνοντας τους ήρωες να διηγηθούν μόνοι τους την ιστορία (με εξαίρεση μερικά σημεία). Αυτός απλώς μεταφέρει την ιστορία στο χαρτί, αλλά δέχεται και την επίκριση των ηρώων που δεν κατάφερε ποτέ να «τελειώσει το βιβλίο», με την έννοια ότι έψαχνε να βρει τους ήρωες του βιβλίου του σε λάθος τάχα μέρος.
- Κώστας: Αντιμετωπίζει δυσκολία στο να επικοινωνήσει με τους άλλους, ακόμη και με τους δικούς του. Πηγαίνει στη Γερμανία για κάτι καλύτερο, όπου στην αρχή εντυπωσιάζεται από τα μεγάλα φώτα κ.τ.λ., αλλά εν τέλει κατανοεί την πραγματική εικόνα της, που είναι μία εικόνα κατάρρευσης.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΑ
ΜΑΘΗΜΑΤΑ

Η. Μαργαρίτα Λυμπεράκη

Τα ψάθινα καπέλα

Παρουσίαση:
Παρθένα Τεκίδου

Μαργαρίτα Λυμπεράκη

Τα ψάθινα καπέλα

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Δώρα Σεϊτανίδου

Θεσσαλονίκη, 04/09/2014

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

